

PANDEMİ DÖNEMİNDE ÇALIŞMA: EKONOMİK KAYGILAR, DİJİTALLEŞME VE VERİMLİLİK

Veysel BOZKURT

Öz

Bu tebliğin amacı, insanların ekonomik kaygılarını, dijitalleşen yeni çalışma düzenini ve bunun online çalışan bireylerin verimlilik algıları üzerindeki etkilerini incelemektir. Data salgının hızla yükseldiği bir dönemde, uygun örnekleme (convenience sampling) yoluyla toplanmıştır. Anketi toplamda 5338 kişi cevaplamıştır. COVID-19 pandemisi, çalışma hayatında dijitalleşmeyi daha önce hiç olmadığı kadar hızlandırmıştır. Pandemi bütün insanları sınıf farkı gözetmeksizin tehdit etmesine rağmen, herkes bu salgından aynı oranda etkilenmemiştir. Yoksulların, işsizlerin, düşük eğitimlilerin, kadınların salgından etkilenmeleri, diğerlerinden farklı olmuştur. Bu süreçte kadınların ve dezavantajlı grupların yaşadığı sıkıntılar, diğerlerinden daha ağırdır. Anketi cevaplayanların çoğunluğu orta ve orta-üst gelir grubuna ait olmasına rağmen, yaklaşık yüzde 40'nın temel ihtiyaçlarını temin konusunda kaygısı vardır. Çalışanların işlerinin dijitalleşme imkânı, ciddi anlamda ekonomik kaygılarda gerilemeye yol açmaktadır. Online çalışma pandemi döneminde bir can suyu olmakla birlikte, yeterince verimli işlememektedir. Data toplumun önemli bir bölümünün daha kaygılı ve depresif bir ruh haline büründüğünü göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Pandemide çalışma, dijitalleşme ve verimlilik

Giriş

Daha önce bazı uzak görüşlü insanlar, gelecekte insanlığı bekleyen en büyük tehlikenin salgın hastalıklar olacağını söylemiş olsalar da, kimse bu boyutta bir pandemiye beklemiyordu. COVID-19 pandemisi insanlığı hazırlıksız yakaladı. Örneğin bundan bir yıl önce birileri bu boyutlarda bir pandemiye öngörebilmiş olsalar, muhtemelen şu anda servetlerine servet katarlardı.

Günümüzde bazı sosyologlar pandemiye açıklamak için Ulrich Beck'in "Risk Topumu" (1992) kavramına başvursalar da, Beck'in adı geçen kitabında salgın (epidemics veya pandemics) tek kelimeyle de olsa geçmiyor. Sadece bir başka çalışmasında risk ve tehlike (hazard) arasında ayırım yaparken, pre-modern toplumlarda insanların maruz kaldıkları tehlikelere örnek olarak doğal felaketleri ve salgınları (epidemics) veriyor (Sørensen ve Christiansen, 2013). Beck (2008) "Risk Toplumu" kitabından sonra yayınlanan "World at Risk" adlı bir başka eserinde, SARS virüsü için sadece iki sayfalık bir yer ayırmıştır.

Tarihte kıtlık ve savaşların yanında insanlığı en çok meşgul eden üç sorundan birisinin salgınlar olduğunu söyledikten sonra Harari (2016), Homo Deus'ta insanlığın artık bunlarla baş edebilecek potansiyele sahip olduğunu iddia ediyordu. Geçmiş deneyimlerden hareketle bugün de çoğunluk, modern bilimin imkânlarıyla salgının üstesinden gelinebileceğine inanmaktadır.

Pandemi, işleri dünyanın gittiği yönü kestirerek politika yapıcılara öneriler sunmak olan organizasyonları, çok uluslu şirketleri, ulus devletleri, ama en çok da sıradan vatandaşları hazırlıksız yakaladı. Bu **tebliğin amacı**, pandemiye hazırlıksız yakalanan insanların *ekonomik kaygılarını, dijitalleşen yeni çalışma düzenini ve bunun online çalışan bireylerin verimlilik alguları üzerindeki etkilerini incelemektir.*

COVID-19 pandemisi sonrasında, bütün dünyada olduğu gibi bizde de insanların büyük bir çoğunluğu evlerine kapandı. İşyerlerinin önemli bir kısmı çalışamaz hale geldi. Evden online çalışmaya uygun işler ve eğitim çok büyük ölçüde dijitalleşti. İnsanlar yeni teknolojileri kullanarak, işlerini uzaktan yapmaya başladılar. Yeni *teknolojiye uyum ve verimlilik* en önemli sorunlardan birisi haline geldi.

Salgın Çin'de başladıktan sonra, dünyanın geriye kalanı onları adeta bir film izler gibi izledi. Bir gün kendilerine de geleceğini düşünmemiş olmalı ki gerekli önlemleri almakta geç kaldılar ve bunun neticesinde Çin'de başlayan sorun bütün dünyanın sorunu haline geldi.

Salgına hazırlıksız yakalanan işletmeler, ciddi anlamda ekonomik sıkıntılarla karşı karşıya kaldılar. İnsanların önemli bir bölümü gelecekte *temel ihtiyaçlarını karşılama* konusunda kaygılanmaya ve özellikle özel sektörde çalışanlar ile kendi işini yapanlar *işlerini kaybetme korkusu* yaşamaya başladılar.

Alvin Toffler 1980 yılında yayınladığı Üçüncü Dalga kitabında, enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişimine paralel olarak artık insanların ofislerine gitmeden işlerini evlerinde yapabileceklerini iddia ediyordu. Bunu da **elektronik köşk** (electronic cottage) olarak adlandırıyordu. Bunun üretim ve *çalışma şekillerinde devrim* yaratacağını söylüyordu.

Max Weber (1999), kapitalizmin gelişim sürecinde işyerinin evden ayrılmasına özel bir anlam yükler. Ev ile işin birbirinden ayrılması, modern toplumun yaşama, çalışma ve düşünme biçimlerini derinden etkilemiştir. Geç kapitalizmin online/dijital çalışma düzeninde işin önemli bir bölümü evde yapılabilir hale gelmiştir. Bir diğer ifade ile işyeri ve ev yeniden bir araya gelmeye başlamıştır.

COVID-19 pandemisi, çalışma hayatında dijitalleşmeyi daha önce hiç olmadığı kadar hızlandırmıştır. Bazı ülkelerde işlerin üçte birinden fazlası evde yapılabilir hale gelmiştir (Dingel ve Neiman, 2020) Her ne kadar çalışma hayatında dijitalleşme ya da online/uzaktan çalışma iddiaları 40 yıllık bir geçmişe sahip olsa da, zorunlu dijitalleşmenin hızı karşısında inanılmaz bir şaşkınlık ortaya çıkmıştır. Bazı komplo teorisyenleri bu virüsün dijital bir dünya devleti kurmak için büyük güçler tarafından laboratuvarında üretildiğini tezini ortaya atmışlardır.

Online çalışma her ne kadar enformasyon teknolojilerinin son dönemdeki gelişiminin sonucu olsa da (Erşen, 2020) dijital dönüşüm günümüzde bu teknolojilerin kullanımının çok ötesine geçmiştir. Dünya çapında hükümetler için yeni fırsatlar ve tehditler yaratmıştır. Nesnelerin interneti, yapay zeka, blockchain, büyük veri, endüstri 4.0, “**enformasyon toplumu**” teorisyenlerinin iddialarının çok ötesinde dönüşümlerin kapısını aralamıştır (Mello ve Ter-Minassian, 2020).

Virüslere karşı insanların kırılganlığına sahip olmayan robotların üretim sürecinde ve sağlık benzeri sektörlerde kullanımı yeniden önemli hale geldi. İnsanları eve kapatan pandemi aile içi ilişkilerde ve bireylerin ruh halleri üzerinde derin etkiler yapmış ve dijitalleşme sürecini hızlandıran bir faktör olmuştur.

Pandemi bütün dünyayı sınıf farkı gözetmeksizin tehdit etmesine rağmen, herkes salgından aynı oranda etkilenmemiştir. Birikimi olmayan yoksulların, işsizlerin, kadınların salgından etkilenmeleri aynı olmamıştır (Sunar, 2020). Bu süreçte kadınların ve bazı dezavantajlı grupların yaşadığı sıkıntılar diğerlerinden daha ağır olmuştur (Paz ve diğerleri, 2020).

Araştırmanın Yöntemi ve Katılanların Demografik Özellikleri

Araştırma 9-12 Nisan 2020 tarihleri arasında Google forms üzerinden yapıldı. Araştırmacının sosyal ağları vasıtasıyla geniş bir kitleye ulaştırıldı. Bu süreçte ağırlıklı olarak Twitter, Facebook, LinkedIn, Instagram ve whatsapp kullanıldı. Anket, araştırmacının da beklentisinin ötesinde ilgi gördü ve yaklaşık 5700 kişi anketi cevapladı. Eksik cevaplanan anketler çıkartıldıktan sonra **5338 anket** değerlendirilmeye alındı. Tablo 1’de de görüldüğü şekilde, anketi cevaplayanların büyük bir çoğunluğu (%92,3) üniversite ve üzeri eğitime sahip (öğrenciler dâhil) ve yüzde 93,5’u büyük şehir ya da şehirlerde yaşıyor. Yüzde 58’i kadın, yüzde 42’si erkek. Yaş dağılımı itibarıyla yüzde 24,2’si 24 yaş ve altı, yüzde 30.6’sı 25-34, yüzde 23.6’sı 35-44, yüzde 13,7’si 45-54 arasında, yüzde 7.9’u da 55 yaş ve üzerindedir.

Hanenin gelir durumu da ağırlıklı olarak orta ve orta üst gruplarda yoğunlaşmaktadır. Yaklaşık yarısı iş konusunda kaygım yok derken, dörtte birisi gelecekte işimi kaybetme korkusu yaşıyorum diyor. Geriye kalanlar da zaten işsiz olduğunu ya da salgın sonrasında işsiz kaldığını ifade etmiştir.

Uygun örneklem (convenience sampling) yönetimiyle toplanan bu veri, nüfusun genelini temsil iddiasında değildir. Niteliği itibarıyla toplanan data, ağırlıklı olarak *kentli, eğitilmiş, orta ve üst orta sınıfları temsil etmektedir.*

Tablo 1. Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri		
Değişkenler	Parametreler	Yüzde (%) ve Ortalama
Cinsiyet (%)	Kadın	57,9
	Erkek	42,1
Yaş ortalaması (Ortalama)	SD:29.21	35,12
Eğitim (%)	Orta öğretim	7,7
	Üniversite	61,6
	Yüksek lisans ve üzeri	30,7
Medeni Hal (%)	Bekâr	48,3
	Evli	46,1
	Boşanmış	4,5
	Diğer	1,1
Ne İş Yapıyorsunuz? (%)	Kendi işimi yapıyorum	10,2
	Kamuda maaşlı çalışıyorum	25,6
	Özel sektörde ücretli	18,9
	Öğrenciyim	22,7
	İşsizim	7,3
	Ev kadını	4
	Emekli	5,7
	Diğer	5,7
Hanenin Gelir Durumu (%)	En düşük gelir grubu	5,7
	Orta alt gelir grubu	18,4
	Orta gelir grubu	51,1
	Orta üst gelir grubu	23,6
	En üst gelir grubu	1,1
Yaşadığınız yer (%)	Büyükşehir	75,9
	Şehir	17,3
	Kasaba	4,1
	Köy	2,3
Oturduğunuz Ev (%)	Apartman dairesi	71,8
	Müstakil ev	12,9
	Site	12,9
	Villa	1,3
	Diğer	1,1
Toplam değerlendirmeye alınan anket sayısı: 5338		

Anketi cevaplayanların çoğunluğu (% 48.3) bekârlardan oluşuyor. Evlilerin oranı yüzde 46.1'dir. Boşanmış ya da diğer seçeneğini işaretleyenlerin oranı toplamda yüzde 5.6'dır. Hanenin gelir durumu itibariyle araştırmaya katılanlar ağırlıklı olarak orta (%51,1) ve orta üst (% 23,6) gelir grubunda yer almaktadırlar. Orta alt gelir grubunda olduğunu söyleyenlerin oranı % 18.4, en düşük gelir grubu 5,7, en üst gelir grubu ise yüzde 1,1'dir.

Oturulan evin niteliğine baktığımızda çoğunluk apartman dairesinde oturmaktadır (% 71,8). Bunu yüzde 12.9 ile müstakil ev ile sitede oturanlar izlemektedir. Villada oturanlar 1,3'te kalırken, yüzde 1,1'i diğer seçeneğini işaretlemiştir. Genelde en alt gelir grubunda olduğunu söyleyenler müstakil ev ve apartman dairesinde otururken, hanenin gelir düzeyi yükseldikçe beklenildiği şekilde site ve villa seçeneğini işaretleyenlerin oranları (toplamda % 25,8) yükselmektedir.

Anketi cevaplayanların dörtte birinden fazlası (25,6) kamuda maaşlı olarak çalışmaktadır. Yüzde 22.7'si öğrenci, yüzde 18.9'u özel sektörde ücretli yüzde 10.2'si kendi işini yapıyor, 7.3'ü işsiz, yüzde 5.7'si emekli, yüzde 4'ü de ev kadınıdır. Kalanları diğer seçeneğini işaretlemiştir. Yerleşim birimine göre dağılıma bakıldığında büyük bir çoğunluk büyükşehir ve şehirlerde yaşamaktadır (93,5). Kalanı köy ve kasabalarda yaşayanlardır.

Temel İhtiyaçlarını Karşılama ve İşsiz Kalma Kaygısı

Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO, 2020), pandeminin dünyadaki işgünün yaklaşık yüzde 81'ini temsil eden 2,7 milyar çalışana etkilediğini, çeşitli ekonomik sektörlerdeki işletmelerin (özellikle küçük işletmelerin) büyük sıkıntıyla karşı karşıya kaldığını dile getirmektedir. ILO'ya göre pandeminin istihdam üzerindeki etkileri derin, geniş kapsamlı ve benzeri görülmemiş düzeydedir.

Nitekim bu araştırmada başka ülkelerdekine benzer sıkıntılar görülmektedir. Anketi cevaplayanların çoğunluğu orta ve orta üst gelir grubuna ait olmasına rağmen, yüzde 38,2'si önümüzdeki iki ay içinde temel ihtiyaçlarını karşılama konusunda kaygı yaşadığını ifade etmişlerdir (Bkz. Tablo 2). Kadınların endişeleri (%39,3) erkeklere (%36,4) göre biraz daha yüksektir ($\chi^2(1)=4,680, P=,030$). Diğer taraftan eğitim seviyesi geriledikçe endişe artmaktadır ($\chi^2(3)=60.150, p=.000$).

Tablo 2. Önümüzdeki İki Ayda, Temel İhtiyaçlarınızı Karşılama Konusunda Kaygı Yaşıyor musunuz?		
Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Hayır	3265	61,8
Evet	2014	38,2
Toplam	5279	100,0

Beklenildiği şekilde temel ihtiyaçlarını karşılayamama konusunda en yüksek kaygısı olanlar alt gelir gruplarıdır (% 68,5). Gelir yükseldikçe, temel ihtiyaçlarını karşılayamama kaygısı istikrarlı bir biçimde gerilemektedir. Ancak gerilemeye rağmen, en üst gelir grubunun dahi yüzde 18'i bu kaygıyı yaşamaktadır ($\chi^2(4)=354.523$, $p=.000$).

Tablo 3. Yapılan İşe Göre Önümüzdeki İki Ayda, Temel İhtiyaçları Karşılama Konusunda Kaygı Yaşayanlar

Ne İş Yapıyorsunuz?	Önümüzdeki iki ayda, temel ihtiyaçlarınızı karşılama konusunda kaygı yaşıyor musunuz?		Toplam
	Hayır	Evet	
Kendi işimi yapıyorum	63,8	36,2	100,0
Kamuda maaşlı çalışıyorum	76,0	24,0	100,0
Özel sektörde ücretli	53,3	46,7	100,0
Öğrenciyim	54,2	45,8	100,0
İşsizim	49,5	50,5	100,0
Ev hanımı	69,3	30,7	100,0
Emekli	64,5	35,5	100,0
Diğer	61,9	38,1	100,0
Toplam	61,8	38,2	100,0

($\chi^2(7)=205.356$, $p<.000$).

Tablo 3’de de görüldüğü üzere temel ihtiyaçlarını karşılama kaygısı yine beklenildiği şekilde en yüksek işsizim diyenler (%50,5) arasındadır. İkinci sırada özel sektörde çalışanlar gelmektedir (46,7). Bunları kendi işini yapanlar, emekliler ve ev kadınları izlemektedir. Bu konuda en düşük kaygı, istihdam güvencesi olan kamu çalışanları arasındadır.

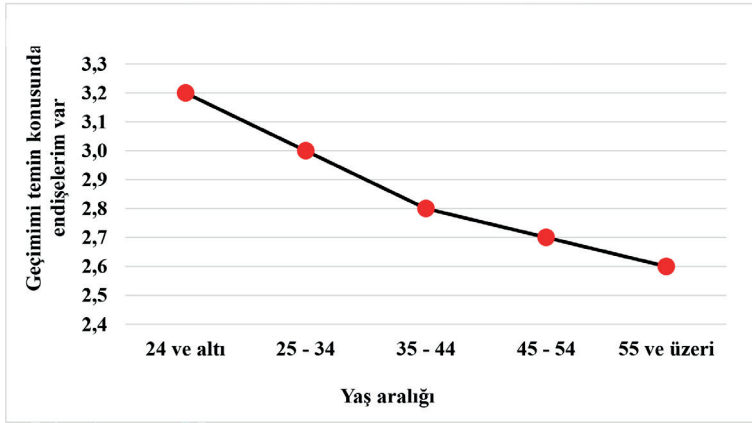
Pandemi toplumun önemli bir bölümünü çalışamaz hale getirdi. Bu sebeple geçimini temin geniş bir kesim için önem önemli sorunlardan birisi haline geldi. Bu sebeple geçim kaygısı bir de beşli likert tarzı soruyla yeniden sorulmuştur. Bu soru formun sonunda yer sorunun sonuçlarıyla, ilk grup sorular arasında yer alan evet hayırlı sorunun sonuçları benzerdir. Bu soruda da anketi cevaplayanların yaklaşık yüzde 40’ı geçimini temin konusunda kaygı sahibi olduğunu ifade etmiştir (Bkz. Tablo.4).

Tablo 4. Geçimimi Temin Konusunda Kaygılarım Var

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Kesinlikle katılmıyorum	990	19,3
Katılmıyorum	1303	25,5
Kararsızım	791	15,5
Katılıyorum	1173	22,9
Kesinlikle katılıyorum	861	16,8
Toplam	5118	100,0

Yaş azaldıkça geçimini temin kaygısı belirgin bir biçimde artmaktadır(Bkz. Şekil.1) . Bunun yanında çoğunluğu köylerde ve müstakil evlerde yaşayanların arasında geçimini temin kaygısı diğerlerine göre daha yüksektir.

Anketi cevaplayanlar arasında en yüksek kaygı ekonomisi büyük ölçüde turizme dayanan Muğla ve Antalya gibi şehirlerdedir. Ancak Batman, Osmaniye, Antalya Yalova, Mersin, Van, Adana kaygının yüksek olduğu illerdir. Buna karşılık, Aksaray, Mardin, Erzurum, Balıkesir, Sakarya, Erzurum ve Niğde görece diğer illere göre geçim kaygısı düşüktür. Salgının en yoğun yaşandığı ve en çok katılımcının olduğu İstanbul geçim kaygısında diğer illere göre orta seviyededir. İller arasındaki farkı açıklamak için başka analizlere ve illeri daha dengeli bir biçimde temsil edecek yeni araştırmalara ihtiyaç vardır.

Şekil 1. Yaşa Göre Geçimini Temin Kaygısı
F(4,5041)=27,645, p<0,000

İlginç bir şekilde **devlete güven** ($r=27$) arttıkça geçimini temin konusunda kaygılar gerilemektedir. Bunun yanında politik yelpazenin **solunda** konumlananlar arasında belirgin bir biçimde kaygı artarken, kendilerini **sağda** konumlandıranlar ile **dini inanç** bakımından “İnanıyorum ve yükümlüklerimi yerine getiriyorum” diyenler arasında istatistiksel olarak fark yaratacak ölçüde değişmektedir. Burada *sağda olduğunu söyleyenlerin* çoğunluk itibarıyla *kamuda çalışıyor olmaları* politik gruplar arasındaki farkın sebebi olabilir. Bunun yanında iki politik grubun *farklı medya gruplarını izlemeleri* ve izledikleri medyanın içeriğinin farklılığı da ekonomik kaygıların azalmasında ya da artmasında etkili olmuş olabilir. Ayrıca diğer insanları güvenilir bulmayanlar, insanların kendi çıkarlarından başka bir şey düşünmediğini iddia edenler, yalnızlar ($r=,21$) ve sosyal sermayeleri düşük olanlar ($r=-,20$) ve gençler ($r=-,14$) arasında geçimini temin kaygısı daha yüksektir.

Pandemi sonrasında işsizliğin, daha ziyade eğitim düzeyi düşük gruplar arasında ortaya çıktığını görüyoruz. Eğitim yükseldikçe iş konusunda kaygım yok diyenlerin oranında belirgin bir gerileme ortaya çıkmaktadır. *Yapılan işin online çalışmaya uygun olması işsiz kalma riskini de büyük ölçüde azaltmaktadır.* Nitekim internet kullanım sıklığı arttıkça gelecekte işsiz kalma kaygım yok diyenlerin oranı da artmaktadır ($\chi^2(8)=54.054$, $p<.000$). Yine gelir düzeyi yükseldikçe işsiz kalma kaygım yok diyenlerin oranları da istikrarlı şekilde artmaktadır. **Bu kriz istihdam** bağlamında *en çok düşük gelirli, düşük eğitilmiş, çoğunluğu özel sektörde çalışan ya da kendi işini yapanları daha fazla etkilemiş görünmektedir.*

Tablo 5'te görüldüğü şekilde anketi cevaplayanların yüzde 40,5'i iş kaygım yok derken, yüzde 2,8'i salgın sonrası işsiz kaldım, yüzde 15,3'ü zaten işsizdim cevabını vermiştir. Yüzde 19,2'si de gelecekte işsizlik kaygısı yaşadığını ifade etmektedir. İşini kaybetme korkusunu en çok özel sektörde çalışanlar hissederken (%51,3), bunu %32,8 ile kendi işimi yapıyorum diyenler takip etmektedir.

Tablo 5. İşsiz Kalma Kaygısı		
Kaygı Durumu	Sıklık	Yüzde (%)
İş konusunda kaygım yok	2159	40,5
COVID-19 sonrasında işsiz kaldım	151	2,8
Zaten işsizdim	815	15,3
Gelecekte işimi kaybetme kaygısı yaşıyorum	1023	19,2
Diğer	1188	22,3
Toplam	5336	100,0

Yukarıdaki sorulara benzer biçimde, anketi cevaplayanların yüzde 39,2'si gelecek iki ayda aç kalma ya da ihtiyaçlarımı karşılayamama kaygısının olduğunu ifade ediyor. Yine bu soruda da kadınlar, düşük gelirli, sosyo-ekonomik bakımdan dezavantajlılar daha çok endişeliler.

Anketi cevaplayanların yüzde 10,4'ü geçim sorunu olmayacağını, yüzde 9,4'ü de mevcut birikimlerinin kendilerini bir yıldan fazla idare edebileceğini söylemelerine karşın, yüzde 31,1'i hiç birikimim yok derken, yüzde 33'ü de en fazla birkaç ay cevabını vermiştir. Başka bir ifade ile, anketi cevaplayanların üçte ikisine yakınının "mali birikimlerinin hiç olmadığı" ya da "en fazla bir kaç ay idare edebilecek" kadar mali birikimlerinin olduğu söylenebilir.

Tablo 6. Mevcut birikiminiz, sizin hayatınızı çalışmaksızın ne kadar daha sürdürmenize yardımcı olur?		
Mevcut Birikimlerin, Süreceği Tahmin Edilen Süreç	Sıklık	Yüzde (%)
Hiç birikimim yok	1646	31,3
En fazla bir kaç ay	1739	33,0
Yaklaşık bir yıl idare edebilirim	835	15,9
Bir yıldan fazla idare eder	497	9,4
Geçim sorunum olacağını düşünmüyorum	548	10,4
Toplam	5265	100,0

Doğal olarak hiç birikimim yok diyenler en çok 24 yaş ve altındakilerdir (%45,2). Yaş ilerledikçe hiç birikimim yok diyenlerin oranı gerilemektedir ($\chi^2(16)=482,203$, $p=.000$). En fazla geçim sıkıntısı ortaöğretim ve altında yer alanlar arasındadır. Eğitim düzeyi yükseldikçe, kısmı bir rahatlamadan bahsedebiliriz. Yine yüksek lisans ve üzerinde eğitime sahip olanların yüzde 23'ü, lisans eğitim alanlar ya da sahip olanların üçte birinden fazlası (%33,6) hiç birikimlerinin olmadığını ifade etmektedir ($\chi^2(12)=134,820$, $p=.000$).

Dijital Çalışma ve Verimlilik

Tele çalışma, online çalışma, evden çalışma daha önce de ifade edildiği şekilde bütün dünyada uzun yıllardır hakkında konuşulan ve bazı işletmelerin de uyguladığı bir çalışma biçimidir. Pandeminin en önemli etkilerinden birisi dünya genelinde nüfusun büyük bir çoğunluğunu evlere kapatmış, yaşama/çalışma biçimlerini değiştirmiş ve online çalışmayı zorunluluk haline getirmiş olmasıdır.

Nitekim anketi cevaplayanların yüzde 81'i işlerini yapma biçiminin değiştiğini ifade etmiştir (Bkz. Tablo.7). İşlerini yapma konusunda en az değişim, beklenildiği şekilde ev kadınları ve emeklilerde olmasına karşılık, en yüksek değişim ücretli/maaşlı çalışanlar ile kendi işini yapanlar ve öğrenciler arasında olmuştur.

Tablo 7. İşlerinizi yapma biçiminizde değişiklik oldu mu?		
Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Hayır	986	18,9
Evet	4239	81,1
Toplam	5225	100,0

Gelir yükseldikçe,” iş yapma biçimim değişti” diyenlerin aralarında çok küçük bir artış vardır; ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir ($\chi^2(4)=6,218$ $p=.183$). Bir diğer ifadeyle pandemi sürecinde bütün *gelir gruplarının çalışma biçimleri büyük ölçüde değişmiştir*.

Ankete katılanların büyük çoğunluğu çalışma hayatında daha fazla robot kullanımına hayır demesine rağmen işlerini yapma biçiminde değişme olduğunu söyleyenler arasında robot kullanımına itiraz kısmen gerilemektedir ($\chi^2(1)=5,940$ $p=.015$).

Öğrenciler dahil katılımcıların yüzde 57’si işlerinin home office/online çalışmaya uygun olduğunu ifade etmektedir (Tablo 8). Bunun en önemli sebeplerinden birisi katılımcıların büyük bir çoğunluğunun üniversite ve üstü öğrenim derecesine sahip olmalarıdır. Çoğunluk itibarıyla kamuda çalışanlar (%61,4) ve öğrenciler (%61,9) işlerinin online çalışmaya uygun olduğunu söylerken, bu oran kendi işini yapanlar arasında yüzde 50’ye gerilemektedir. Benzer şekilde en yüksek gelir grubundan (%69), en düşük gelir grubuna (%36,7) doğru geriledikçe işlerinin online çalışmaya uygun olduğunu söyleyenlerin oranları istikrarlı bir biçimde gerilemektedir ($\chi^2(4)=166,987$ $p=.000$).

Tablo 8. İşiniz Home Office/Online Çalışmaya Uygun mu?		
Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Hayır	2160	42,9
Evet	2872	57,1
Toplam	5032	100,0

Doğal olarak da işleri online çalışmaya uygun olanlar bu çalışma şeklinin yaygınlaştırılması konusunda çok daha istekliler. Yine işleri online çalışmaya uygun olanlar arasında aç kalma/geçimini demin konusunda kaygı gerilemektedir ($\chi^2(1)=35,045$ $p=.000$). Çalışanların işlerinin **dijitalleşme imkânı**, *ciddi anlamda ekonomik kaygılarda gerilemeye yol açmaktadır*. İşlerinin ditalleşmeye uygun olduğunu söylerin büyük bir çoğunluğu büyükşehirlerde ve şehirlerde yaşamaktadır.

Ankete katılanların 47’si online çalışmıyorum cevabını vermiştir. Sadece online çalışanların içindeyse % 56.2’si verimliliğinin düştüğünü söylerken, yüzde 14.4’ü arttı, yüzde 29.3’ü değişmedi cevabını vermektedir (Bkz. Tablo 9).

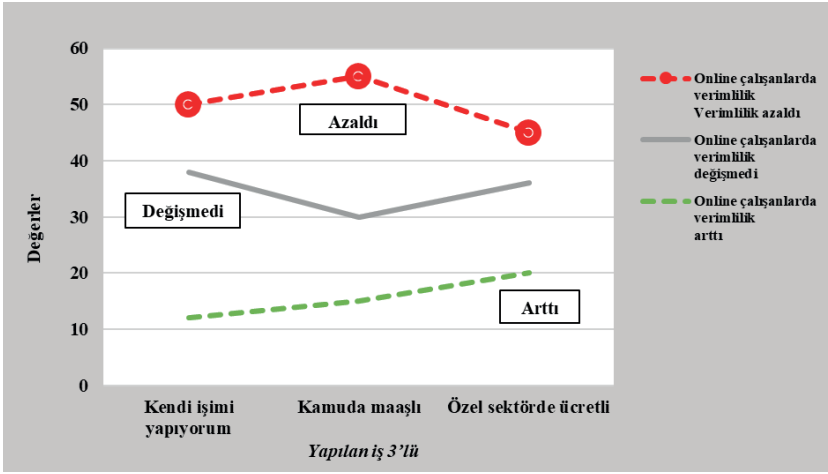
Tablo 9. Online İş Yapıyorsanız Eğer, Verimliliğiniz Hangi Yönde Değişti?		
Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Verimliliğimiz azaldı	1369	29,6
Değişmedi	718	15,5
Arttı	348	7,5
Online çalışmıyorum	2194	47,4
Toplam	4629	100,0

En çok öğrenciler (%68,6) online çalışmanın verimliliklerini düşürdüğünü iddia etmektedirler. Bunu kamuda maaşlı çalışanlar (% 56) ve sonra da kendi işini yapanlar (52) izlemektedir. Verimlilik düşüşünü yüzde 48,9 ile dördüncü sırada özel sektörde ücretli çalışanlar izlemektedir ($\chi^2(14)=77,082$ $p=.000$).

Tablo.10 ve Şekil 2’de de görüldüğü şekilde, ikinci aşamada işsiz, öğrenci, ev kadını ve emeklileri dışarıda bırakarak sadece ücretli/maaşlı çalışanlar ile kendi işlerini yapanları dikkate alarak analizi yaptığımızda küçük de olsa gruplar arasında anlamlı farklılaşmalar olmuştur ($\chi^2(4)=9,958$ $p=.045$).

Tablo 10. Yaptığı İşe Göre Verimlilikte Değişme				
Online çalışanlarda verimlilik	Kendi işimi yapıyorum	Kamuda maaşlı	Özel sektörde ücretli	Toplam
Verimlilik azaldı	52,1	56	48,9	52,9
Değişmedi	34,9	30	32,7	31,7
Arttı	13	14,1	18,4	15,4
Toplam	100	100	100	100

($\chi^2(4)=9,958$ $p=.045$).

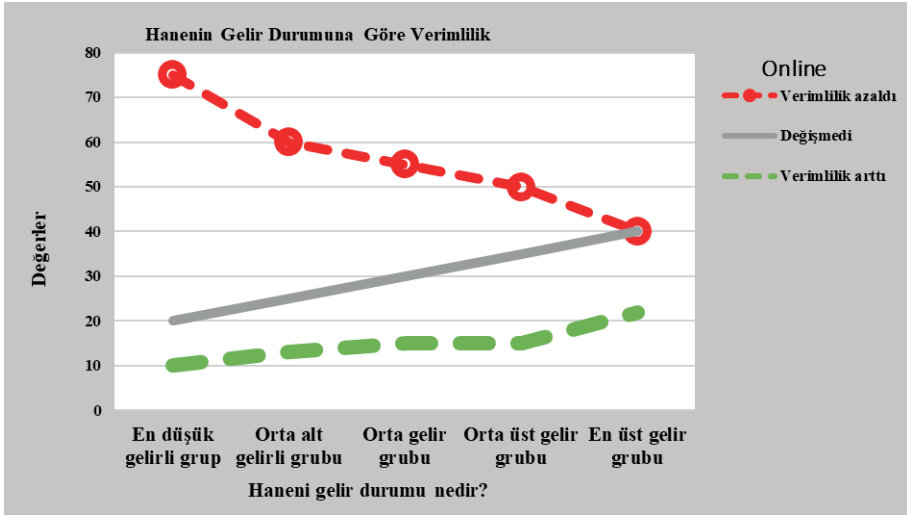
Şekil 2. Yapılan İşin Türüne Göre Verimlilikte Değişme
($\chi^2(4)=9,958$ $p=.045$)

Verimliliğin en çok azaldığını söyleyenlerin kamuda çalışanlar olduğunu görüyoruz (%56). Bunu yüzde 52,1 ile kendi işini yapanlar, 48,9 ile özel sektörde çalışanlar izlemektedir. Kamuya göre özel sektörde denetim ve yaptırımların daha etkili olması özel sektörde çalışanların arasında verimliliklerinin arttığını söyleyenlerin oranlarının (%18.4) kamuya göre (%14.1) kısmen yüksek çıkmasına yol açmış olabilir.

Hanenin gelir durumuna göre verimlilikteki değişmeyi gösteren grafikte de görüldüğü şekilde, bütün gelir grupları verimlilik azaldı diyor. Ancak en fazla azalma, en düşük gelir grubunda (%72,2) gözleniyor. Gelir yükseldikçe de verimlilik düşüşü azalıyor. En yüksek gelir grubunda bu oran yüzde 40,5 olarak ifade ediliyor. Yine bütün gelir gruplarında verimlilik arttı diyenlerin oranı sınırlı düzeyde kalmakla birlikte, gelir arttıkça, verimliliğin arttığını söyleyenlerin oranı da artmaktadır. Bu oran en düşük gelir grubunda yüz 10 iken, en üst gelir düzeyinde 21,6'ya çıkmaktadır.

Tablo 11. Gelir Gruplarına Göre Verimlikte Değişme						
Online çalışanlarda verimlilik	Hanenin gelir durumu nedir?					Toplam
	En düşük gelirlili grup	Orta alt gelir grubu	Orta gelir grubu	Orta üst gelir grubu	En üst gelir grubu	
Verimlilik azaldı	72,2	62,6	55,7	52,9	40,5	56,2
Değişmedi	17,8	25,5	29,5	32,4	37,8	29,5
Arttı	10,0	11,9	14,8	14,7	21,6	14,3
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$$(x^2(8)=22,890 p=.004).$$

Şekil 3. Gelir Durumuna Göre Online Çalışanların Verimliklerinde Değişme
($x^2(8)=22,890 p=.004$).

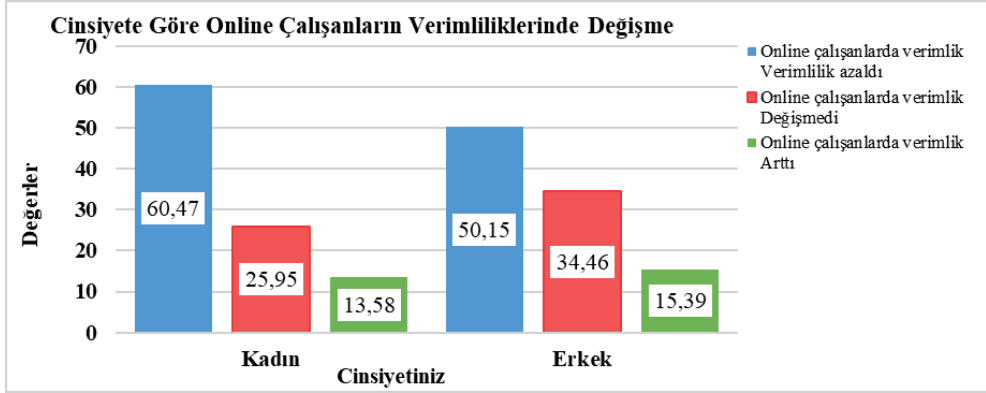
Bu data bize şunu göstermektedir, dijitalleşme ve bunun bir parçası olan **online çalışma** pandemi döneminde bir can suyu olmakla birlikte, *yeterince verimli işlememektedir*. Bu durum bazı işlerin bütünüyle online çalışmaya uygun olmamasından ya da çalışanların sisteme alışamamalarından kaynaklanıyor olabilir.

Online Çalışma, Toplumsal Cinsiyet ve Verimlilik

Cinsiyet farkı gözetmeksizin anketi cevaplayanların çoğunluğu (%56,2) verimliliklerinin düştüğünü ifade etmektedir. Ancak cinsiyete göre bir karşılaştırma yaptığımızda **kadınların verimlilik düşüşünün** (%60,5) erkeklerden (%50,15) çok daha yüksek olduğunu görüyoruz (Bkz. Tablo 12). Hanede yaşayanların sayısı arttıkça verimlilik düşmektedir ($r = -0,097$, $n=2421$, $p=000$). Hanenin kalabalıklaşması en olumsuz online çalışan kadınların verimliliklerini etkilemektedir ($r = -0,144$, $n=1405$, $P=000$). Oysa erkekler için hanenin kalabalıklığı ve verimliliklerindeki düşüş arasında istatistiksel olarak bir ilişki bulunamamıştır ($r = -0,025$, $n=435$, $P=.435$).

Online çalışanlarda verimlilik	Cinsiyetiniz		Toplam
	Kadın	Erkek	
Verimlilik azaldı	60,5	50,1	56,2
Değişmedi	26,0	34,5	29,5
Arttı	13,6	15,4	14,3
Toplam	100,0	100,0	100,0

$$(x^2(2)=26,918 \text{ } p=.004$$

Şekil 3. Cinsiyete Göre Verimlilikte Değişme

Pandeminin getirdiği **karantina**, **online çalışan kadınlar için çocuk bakımı**, **temizlik ve yemek konusunda dışarıdan hizmet alma imkânını ortadan kaldırmıştır**. Bu da çalışan kadının yükünü büyük ölçüde artırmıştır. Nitekim sürekli yorgunluk ve bitkinlik hissediyorum ($r=-,18$) diyen kadınların oranı erkeklerden daha fazladır. Bu kadınların erkeklere göre **strese dayanıklılığı** kadar artan **iş yükü** ile de ilişkilidir. Özellikle **özel sektörde online çalışan**

kadınlar arasında kamuda çalışanlara ve kendi işini yapanlara göre *sürekli yorgunluk ve tükenmişlik hissi* içinde olduklarını söyleyenlerin oranı artmaktadır.

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Hayır	1469	28,0
Evet	3783	72,0
Toplam	5252	100,0

Anketi cevaplayanların büyük bir çoğunluğu online çalışmanın teşvikinden yanadır (%72). Küçük sayılabilecek bir grup karşı çıkmaktadır (Bkz. Tablo 13). Beklenildiği şekilde online çalışmanın teşvikini savunanlar kısmen de olsa verimlilik arttı diyenlerdir (Bkz Tablo 14). Teşvike karşı çıkanlar arasında verimlilik artışı yüzde 9,2’de kalırken, evet diyenler arasında bu oran yüzde 16,2’ye yükselmektedir. Karşı çıkanlar arasında ise verimlilik düşüşü çok daha yüksek ifade edilmiştir (%69,5). Online çalışmanın teşvik edilmesi konusunda kadın ve erkek arasında anlamlı bir farklılaşma yoktur.

Online çalışanlarda verimlilik	Türkiye’de uzaktan online çalışma teşvik edilmelidir		Toplam
	Hayır	Evet	
Verimlilik azaldı	69,5	51,6	56,3
Değişmedi	21,4	32,2	29,4
Arttı	9,2	16,2	14,3
Toplam	100,0	100,0	100,0

$$(x^2(2)=61,122 p=.000).$$

Pandemi Sonrasında Ortaya Çıkan Psiko-Sosyal Sorunların Çalışanların Verimliliği ile İlişkisi

Küresel pandemiler, savaşlar ve doğal afetler, derin toplumsal travmalar yaratırlar. Böyle dönemlerde stresle ilişkili rahatsızlıklar artar (Üosüü, Popovüü, Şarlija & Kesedzüü, 2020). Bu araştırma, akademik literatürdeki pandemi döneminde stres ve kaygı artışına yönelik iddiaları büyük ölçüde doğrulamaktadır. **Data toplumun önemli bir bölümünün daha kaygılı ve depresif bir ruh haline büründüğünü** göstermektedir. Örneğin insanların yaklaşık yüzde 65’i huzursuzluğum arttı, yüzde 42’si gündelik işlerimi yapamaz hale geldim, yüzde 31’i hayatım üzerinde kontrol duygumu kaybettim, yüzde 53’si uyku kalitem bozuldu, yüzde 41’i sürekli virüs kapma korkusu yaşıyorum, yüzde 39’u sürekli yorgunluk ve bitkinlik hissediyorum cevabını vermişlerdir.

Bunun yanında araştırma, **verimlikteki değişme** ile pandemi sonrasında yaşanan stres ve artan kaygı arasında yakın bir ilişkinin varlığını ortaya koyuyor. Ölüm/mikrop kapma korkusu, geçim derdi ve diğer **psiko-sosyal sorunlar arttıkça** online çalışanların verimlilikleri büyük ölçüde gerilemektedir.

Tablo 15. Online Çalışanlar Arasında Verimlilik Artışı ve Psiko-Sosyal Sorunlar		
Sperman Korelasyon Katsayısı		
	Online çalışanlarda verimlilik	
Online çalışanlarda verimlilik	Korelasyon katsayısı	1,000
	p-değeri	---2
	Örneklem Sayısı	2435
Cinsiyetiniz (0:Kadın, 1:Erkek)	Korelasyon katsayısı	0,092**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2421
Eğitim durumunuz?	Korelasyon katsayısı	0,079**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2422
Ne sıklıkla İnternet kullanıyorsunuz?	Korelasyon katsayısı	0,059**
	p-değeri	0,003
	Örneklem Sayısı	2424
Günlük işleri yapmakta zorlanır hale geldim	Korelasyon katsayısı	-0,260**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2373
Hayatım üzerinde kontrol duygumu kaybetmeye başladım	Korelasyon katsayısı	-0,239**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2372
Uyku kalitem bozuldu	Korelasyon katsayısı	-0,215**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2383
Sürekli virüs kapma korkusu yaşıyorum	Korelasyon katsayısı	-0,137**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2374
Ölüm korkum arttı	Korelasyon katsayısı	-0,128**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2378
Yalnızlık duygum arttı	Korelasyon katsayısı	-0,148**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2368

Sürekli yorgunluk bitkinlik hissi içindeyim	Korelasyon katsayısı	-0,236**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2366
Geçimimi temin konusunda kaygılarım var	Korelasyon katsayısı	-0,115**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2373
Aile içinde iletişim sorunlarım arttı	Korelasyon katsayısı	-0,119**
	p-değeri	0,000
	Örneklem Sayısı	2351
** Korelasyon 0.01 düzeyinde anlamlıdır (2-uçlu).		
* Korelasyon 0.05 düzeyinde anlamlıdır (2-uçlu).		

Yapılan sperman korelasyon analizi ruh halindeki değişmeler ile verimlilik arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Günlük işleri yapmakta zorlanır hale geldim ($r=-,260$), hayatım üzerinde kontrol duygumu kaybetmeye başladım ($r=-,239$), uyku kalitem bozuldu ($r=-,215$), sürekli virüs kapma korkusu yaşıyorum ($r=-,137$), ölüm korkum arttı ($r=-,128$), yalnızlık duygum arttı ($r=-,148$), sürekli yorgunluk bitkinlik hissi içindeyim ($r=-,236$), geçimimi temin konusunda kaygılarım var ($r=-,115$), aile içinde iletişim sorunlarım arttı ($r=-,119$) diyenler arasında verimliliğin çok daha fazla gerilediğine tanık olunmaktadır (Bkz. Tablo 15).

Çalışma Hayatında Daha Fazla Robot Kullanımı

Pandemi öncesinde endüstriyel robot kullanımı inanılmaz bir hızla artmakta ve robotların fiyatları ucuzlamaktaydı. Dünya Robot Federasyonu'ndan (WRF, 2019) alınan veriler, endüstriyel robot siparişlerinin 2001 ve 2017 yılları arasında beş kat arttığını ortaya koymaktadır. Pandemi sürecinin aşılması sonrasında da bu trend artarak devam etme eğilimindedir. Bu alanda çalışan uzmanların beklentisi, önümüzdeki dönemde ucuz işgücüne dayanan rekabetin, sürekli becerileri artan ve ucuzlayan robotlar karşısında sürdürülemeyeceği şeklindedir.

Bilindiği gibi geçmiş endüstriyel dönüşümler, ağırlıklı olarak kol gücüne dayanan işleri ikame etmişti. Günümüzde kodlanabilen zihin işleri de ikame edilebilir hale gelmiştir. Özellikle rutin işler yapan işgücü, bu değişimde çok daha olumsuz yönde etkilenecektir. Uluslararası Robotik Federasyonuna göre 2000 - 2012 yılları arasında endüstriyel robotların küresel satışı % 60 artmıştır. Endüstriyel üretime dâhil olan robotların sayısı 2018 yılı itibarıyla yıllık 400 binin üzerindedir. Dünya robot kullanımının % 74'ü beş ülkededir. Robot kullanımında başı Çin'in içinde yer aldığı Asya/Avustralya pazarı çekmektedir.

Dünyada çok satan kitaplardan birisi olan "Robotların Yükselişi" (Ford, 2018) adlı eserde de ortaya konulduğu şekilde, otomasyon teknolojisi giderek ücretlerin en düşük olduğu

ülkelerdeki üretim maliyetleriyle bile rekabet edebilecek hale gelmiştir. Yeni teknolojilerin, ücretlerin yerinde saymasına, üretimde emeğin payının küçülmesine işgücüne katılımın azalmasına yol açtığını ifade etmektedir.

Örneğin Japonya’da nüfus yaşlandıkça ve işgücü küçüldükçe bakım evlerinde, ofislerde ve okullarda robotlar kullanılmaya başlanmıştı (Lufkin, 2020). Muhtemelen yaşanan pandemi süreci, önümüzdeki dönemde robotların kullanımını hem endüstriyel üretim sürecinde hem de hasta bakımı gibi hizmetlerde daha da yaygınlaştırabilir.

Tablo 16. Çalışma Hayatında Daha Fazla Robot Kullanımı Teşvik Edilmelidir

Durum	Sıklık	Yüzde (%)
Hayır	3379	64,5
Evet	1862	35,5
Toplam	5241	100,0

Araştırmada dijital dönüşümün bir parçası olan çalışma hayatında daha fazla robot kullanımını konusunda katılımcılara görüşlerini sorduk. İnsanların büyük bir bölümü online çalışmadan yana olsa bile, Tablo 16’de de görüldüğü şekilde çalışma hayatında daha fazla robot kullanımına karşı çıkmaktadırlar (%64,5). Sadece yüzde 35,5’i daha fazla robot kullanımının teşvikinden yanadır.

Tablo 17. Yapılan İşe Göre Daha Çok Robot Kullanılmalıdır Diyenler

Robot Kullanımı teşvik edilmelidir	Ne iş yapıyorsunuz?								Toplam
	Kendi işimi yapıyorum	Kamuda maaşlı çalışıyorum	Özel sektörde ücretli	Öğrenciyim	İşsizim	Ev hanımı	Emekli	Diğer	
Hayır	61,1	62,3	60,2	67,9	67,1	80,5	67,8	61,8	64,4
Evet	38,9	37,7	39,8	32,1	32,9	19,5	32,2	38,2	35,6
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

$$(x^2(7)=45,090 p=.000).$$

Bütün dünyada olduğu gibi, işsizlik bizim de en önemli toplumsal sorunlarımızın başında geliyor. İnsanların çoğunluğu daha fazla robot kullanımının işsizliğe yol açacağı kaygısını taşımaktadır; dolayısıyla bu durum robot kullanımına kuşkuyla bakılmasına yol açmaktadır. Nitekim ev hanımlarını dışarıda bırakırsak, en çok karşı çıkanlar, öğrenciler, emekliler ve işsizlerdir.

Tablo 18. Robot Kullanımı ve Mevcut Birikim						
Çalışma hayatında daha fazla robot kullanımı teşvik edilmelidir	Mevcut birikiminiz, sizin hayatınızı çalışmaksızın ne kadar daha sürdürmenize yardımcı olur?					Toplam
	Hiç birikimim yok	En fazla bir kaç ay	Yaklaşık bir yıl idare edebilirim	Bir yıldan fazla idare eder	Geçim sorunun olacağını düşünmüyorum	
Hayır	70,3	65,5	58,9	56,0	59,5	64,5
Evet	29,7	34,5	41,1	44,0	40,5	35,5
Toplam	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Tablo 18’de de görüldüğü şekilde robot kullanımına en büyük itiraz hiç birikimim yok diyenlerden gelmektedir (%70,3). Bunu yüzde 65,5 ile en fazla birkaç ay, yüzde 58,9 ile yaklaşık bir yıl ve yüzde 56 ile bir yıldan fazla idare edebilirim diyenler izlemektedir. Kadınlar, düşük eğitilmişler, düşük gelirli (yani teknolojiye karşı rekabet şansı yetersiz olanlar), komplo teorilerine inananlar robot kullanımına daha fazla kuşkuyla yaklaşmaktadırlar

Sonuç ve Değerlendirme

Küreselleşme sürecinde dünya daha akışkan hale geldi, bir yerde ortaya çıkan bir mal ya da virüs dünyanın geri kalan kısmına bugüne kadar görülmedik bir hızla ulaşabilmektedir. Başlangıçta Çin’e ait olarak düşünülen bu virüs çok kısa bir sürede bütün dünyanın sorunu oldu.

Bilindiği gibi nüfus yoğunluğu ile pandemi riski arasında bir ilişki vardır (Loon, 2020) ve birçok ülkede nüfus büyük şehirlerde yoğunlaşmaktadır. Bu da salgınların yayılmasını büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır. Örneğin küresel bir kent olan İstanbul, bizde pandeminin en yaygın olduğu şehir haline gelmiştir.

Bu araştırma, şunu ortaya koymuştur. Birçok ülkede olduğu gibi bizim toplumumuz da pandemiye hazırlıksız yakalanmıştır. Araştırmaya katılanlar çoğunluk itibarıyla kentli, eğitim seviyesi yüksek, orta ve orta üst gelir gruplarına mensup kişilerdir. Buna rağmen anketi cevaplayanların yaklaşık yüzde 40’ı önümüzdeki dönemde temel ihtiyaçlarını karşılama ve aç kalma konusunda endişeleri olduğunu ifade etmişlerdir. Özellikle gençler, eğitim ve gelir düzeyi düşük olanlar arasında geçimini temin konusunda endişe duyanların oranı diğerlerinden daha yüksektir. Anketi cevaplayanların üçte ikisine yakını mali birikimlerinin hiç olmadığını ya da en fazla birkaç ay idare edebileceğini ifade etmiştir.

Pandemi herkesi etkilemiştir; ancak data, pandeminin işleri online çalışmaya uygun olmayan, özel sektörde çalışan ya da kendi işini yapanları, düşük gelirlili, düşük eğitimli yoksulları ve kadınları diğerlerinden daha olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Cinsiyet farkı gözetmeksizin anketi cevaplayanların çoğunluğu verimliliklerinin düştüğünü ifade etmektedir. Ancak cinsiyete göre bir karşılaştırma yaptığımızda kadınların verimlilik düşüşü erkeklerden çok daha yüksektir. Hanede yaşayanların sayısı arttıkça kadınların verimlilikleri çok daha fazla düşmektedir. Pandeminin getirdiği karantina, online çalışan kadınlar için çocuk bakımı, temizlik ve yemek konusunda dışarıdan hizmet alma imkânını ortadan kaldırmıştır. Bu da çalışan kadının yükünü büyük ölçüde artırmıştır.

Nitekim sürekli yorgunluk ve bitkinlik hissediyorum diyen kadınların oranı erkeklerden daha fazladır. Bu kadınların erkeklere göre strese dayanıklılığı kadar, artan iş yükü ile de ilişkilidir. Özellikle özel sektörde online çalışan kadınlar arasında kamuda çalışanlara ve kendi işini yapanlara göre sürekli yorgunluk ve tükenmişlik hissi içinde olduklarını söyleyenlerin oranı artmaktadır.

Tele çalışma, online çalışma, evden çalışma daha önce de ifade edildiği şekilde bütün dünyada uzun yıllardır hakkında konuşulan ve bazı işletmelerin de uyguladığı bir çalışma biçimidir. Çalışanların işlerinin dijitalleşme imkânı, ciddi anlamda ekonomik kaygılarda gerilemeye yol açmaktadır.

Diğer taraftan öğrenciler online eğitimin verimliliklerini düşürdüğünü iddia etmektedirler. Bunu kamuda maaşlı çalışanlar, sonra da kendi işini yapanlar izlemektedir. Bütün gelir grupları verimlilik azaldı demesine rağmen, büyük verimlilik düşüşü, en alt gelir grubunda ortaya çıkmıştır.

Bunun yanında araştırma, verimlilikteki değişimle pandemi sürecinde yaşanan stres ve artan kaygı arasında yakın bir ilişkinin varlığını ortaya koymuştur. Ölüm/mikrop kapma korkusu, geçim derdi ve diğer psiko-sosyal sorunlar arttıkça online çalışanların verimlilikleri büyük ölçüde gerilemektedir.

Bu araştırma, Türk toplumunun pandemi sonrası nabzını tutan ilk geniş kapsamlı çalışmalardan birisi olmuştur. Bu data bize şunu göstermektedir, dijitalleşme ve bunun bir parçası olan online çalışma, pandemi döneminde bir can simidi olmakla birlikte, yeterince verimli işlememektedir.

Ayrıca pandemi toplumda kaygı ve stres düzeyini yükseltmiştir. Data psiko-sosyal problemlerin arttığını ortaya koymaktadır. Pandemi sonrasında insanların yaşama ve çalışma biçimleri değişmiştir. Toplumun güven duygusu ciddi anlamda sarsılmıştır. Kalabalık bir kitle,

sadece paraya değil aynı zamanda psikolojik bir desteğe ihtiyaç duyuyor. Türkiye’de politika yapımcıların bir taraftan yeterli birikimi olmadığını söyleyen kitleye gelir desteği sağlarken, aile içi iletişimde ve ruh sağlığında bozulmalar olduğunu söyleyenler için de farklı stratejiler geliştirmeleri, pandeminin daha az hasarla atlatılmasına yardımcı olacaktır. Toplumda dayanışmaya ve devletin koruyucu eline, en çok ihtiyaç duyduğumuz zamanlardan geçiyoruz.

Kaynaklar

- Beck, U. (1992). *Risk society: Towards a new modernity*, London, UK: Sage.
- Beck, U. (2008). *World at risk*. Cambridge, UK: Polity.
- Cosic, K., Popoviü, S., Sarlija, M. & Kesedžiü, I. (2020). Impact of human disasters and COVID-19 Pandemic on mental health. *Potential of Digital Psychiatry Psychiatria Danubina*, 10(1), pp 25–31. <https://doi.org/10.24869/psyd.2020.25>
- Dingel, J. I. & Neiman, B. (2020, April 20). How many jobs can be done at home?. *NBER Working Paper Series No: 26948*. National Bureau of Economic Research. Retrieved from <https://www.nber.org/papers/w26948>
- Erşen, E. (2020). Koronavirüs, küreselleşme ve uluslararası sistem, U. Ulutaş (Ed.), *COVID-19 sonrası küresel sistem: eski sorunlar, yeni trendler* içinde (s. 58–61). Ankara: SAM Yayınları.
- Ford, M. (2018). *Robotların yükselişi:Yapay zeka ve işsiz bir gelecek tehlikesi*, (C. Duran, Çev.), İstanbul: Kronik Kitap.
- Harari, Y.N. (2016). *Homo deus: Yarının kısa bir tarihi*, (P. N., Taneli, Çev.), İstanbul: Özgün Kolektif Kitap.
- IFR (2019, April 10), *World robot federation statistics*, International Federation of Robotics, Retrieved from <https://ifr.org/free-downloads/>
- ILO (2020, 7 April). *COVID-19 and the world of work. Second edition: Updated estimates and analysis 7 April 2020*, International Labour Organization, Retrieved from https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/dgreports/dcomm/documents/briefingnote/wcms_740877.pdf.
- Lufkin, B. (2020, February 6). What the world can learn from Japan’s robots, *BBC*, Retrieved from <https://www.bbc.com/worklife/article/20200205-what-the-world-can-learn-from-japans-robots>.
- de Mello, L. & Ter-Minassian, T. (2020). *Digitalisation challenges and opportunities for subnational governments*, OECD Working Papers on Fiscal Federalism, No. 31, Paris, France: OECD.
- Paz, C.D., Muller, M., Munoz, A. M. B., Gaddis, I. (2020). *Gender dimensions of the COVID-19 Pandemic*, the World Bank Policy Notes, Washington, D.C., USA: The World Bank.
- Sørensen, M & Allan, C. (2012). *Ulrich Beck: An introduction to the theory of second modernity and the risk society*. London, UK: Routledge.
- Sunar, L. (2020). Salgınla mücadelenin ilk eşiği: Eşitsizlikler. L. Sunar (Ed.), *COVID-19 Salgınının Sosyolojik Analizi-1* içinde (s. 4–9). İstanbul: Toplumsal Yapı Araştırmaları Programı.
- Toffler, A. (1980). *The third wave*, New York, NY: Bantam Books.
- van Loon, J. (2000). Virtual risks in an age of cybernetic reproduction, In B. Adam, U. Beck and J. van Loon (Eds.) *The risk society and beyond: critical issues for social theory* (s. 165–182). London, UK: Sage.
- Weber, M. (1999). *Protestan ahlakı ve kapitalizmin Ruhü*, (Z. Aruoba, Çev.), İstanbul: Hil Yayın.